

ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЗВ ТВАРИН ТА РОСЛИН В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

Чарівна казка – один із архаїчних та найбільш поширених жанрів фольклору у більшості народів. Так, Ю. Росціус стверджує, що «казки давніші, ніж піраміди» [1, с. 63]. Лексема «казка», очевидно, побутувала ще у праїндоевропейську добу. В. Войтович вказує на існування міфічної богині Казки: «Казка – за стародавнім скіфським міфом, дружина бога Маная. Богиня Казка навчила людей мови. Розуміння світу тварин і птахів» [2, с. 214] В. Гнатюк, який уперше в українській фольклористиці звернув увагу на прозові народнопоетичні твори, вважав, що казки «належить уважати за останки тих давніх арійських міфів» [3, с. 208].

Номінативна система, виявлена у народних чарівних казках, відзначається певною специфікою, зумовленою насамперед тим, що їх персонажі, на відміну від літературних, є менш індивідуалізованими і об'єднуються у типи за певними ознаками. Типи героїв, які функціонують у народній творчості, сформувались у процесі розвитку людської спільноти і відбивають її узагальнені уявлення про особу.

На мовному рівні для чарівної казки не є характерним метафоричне перенесення ознак представників рослинного і тваринного світу на людину, що відображено в усталених народних порівняннях, образних звертаннях тощо. Натомість у казкових текстах реалізується чарівне перетворення людини у птахів, звірів, риб, дерева, квіти [4, с. 203].

Кількісно переважають у досліджуваних фольклорних текстах назви тварин. Здебільшого їх названо за допомогою апелятивів, проте, на відміну від назв рослин, у цьому сегменті присутні зооніми, семантика яких увиразнює функціональне навантаження їх у тексті: собаки *Ломи-замки*, *Поплинь-море*, *Чуйко*, *Важко* тощо.

Аналіз фауноназв в українській народній чарівній казці засвідчив функціонування у ньому НО (номінативна одиниця) різних за структурою, за семантико-функціональним навантаженням та за належністю до загальних чи власних назв. Здебільшого вони використовуються для називання собак-помічників (*Буйко*, *Чуйко*, *Недвиги*, *Важко*, *Ломи-замки тощо*).

Крім цього, розрізняємо назви, що позначають родові та видові поняття: *звірі*, *собашня та хорт*, *медвідь*, *заяць*, *качка* тощо. Поряд із однолексемними одиницями функціонують двокомпонентні назви, які здебільшого містять означувальний елемент, виражений прикметником або іменником-прикладкою: *крива жаба*, *золотий качур*, *золоте кача*; *рак-неборак*, *скакунечка-лапушечка*, *бичок-самоходник*.

Описові номінативні конструкції зреалізовані менше порівняно з називанням персонажів інших груп. Полікомпонентні, семантично

наповнені НО зафіксовані у рядах називання коня та kota: *кіт у гору йде - гарні пісні співає, а вниз иде – дуже гарні казки каже; кінь, що на шість ногах, кінь, що на восьми ногах, кінь, що буде одна шерстина золота, друга срібна, кабан єсть – іклами оре, ушима сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, позад його жнеться і в копи кладеться, і готове в клуню везуть* тощо.

Окрім власне тваринних образів, у чарівних казках функціонують зооморфні персонажі – зооморфні наречені, які на початку сюжету постають як тварини, а пізніше за певних обставин перетворюються на людей. Це відображено у їх називанні: *Царівна-Жаба, Царівна-Гуска, Уж-Царевич, Королевич-Рачок*. Наведені двокомпонентні найменування виражають подвійну сутність персонажів.

Рослини у казковому епосі несуть менше символічне та функціональне навантаження, ніж тварини. У багатьох випадках вони виконують роль топонімних реалій і символізують переділ між різними локусами, між «своїм» і «чужим» світом. Частіше використовуються назви дерев різних порід: *дуб, граб, бук, верба*. Найбільш вживаною є номен *дуб*, що зумовлено символічністю цього дерева в українському фольклорі.

Номінація квітів репрезентована апелюваннями на позначення родових понять: *жіля, зіля, квітка, цвілля, цвіти*. Варіативність наведених назв спричинена діалектними відмінностями побутування номенів. У цьому сегменті поширеними є НО, компонентами яких є епітети золотий та срібний: *золота яблунка, яблонька – листя золоте, а яблочки срібні*.

Загалом номінативні сегменти НС (номінативна система) чарівної казки «тварини» і «рослини» більшою мірою пов'язані із позатекстовими факторами, ніж номінація власне казкових персонажів. Казкові антропоніми та міфоантропоніми адаптовані до особливостей жанру, в якому вони побутують, натомість флоро- та зооназви не втрачають у казкових текстах символічного трактування, притаманного їм в українській культурі. Тому і розгляд їх у широкому контексті є необхідним для глибшого розуміння та визначення їх функціонального навантаження.

Список використаних джерел:

1. Гуйванюк Н. Номінативна деривація і кореферентність синтаксичних одиниць / Гуйванюк Н. // Науковий вісник Чернівецького університету. – Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2006. – Вип. 276–277. – С. 174–179.
2. Лексикон загального та порівняльного мовознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
3. Потебня А. Символ и миф в народной культуре : собрание трудов / Потебня А. – М. : Лабиринт, 2000. – 480 с.
4. Грицак М. Традиційні комплекси казки в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.02 / М. Грицак. – К., 1993. – 16 с.